

**Andrea Dujmović¹ i
Petar Čolović**

Odsek za psihologiju,
Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom
Sadu

PSIHOPATIJA I OSOBINE LIČNOSTI KOD HEROINSKIH ZAVISNIKA U TRETMANU I OPŠTE POPULACIJE²

U radu je prikazano istraživanje čiji je osnovni cilj bio da se utvrdi da li skorovi na dimenzijama psihopatije mogu poslužiti kao validan osnov za grupisanje ispitanika, heroinskih zavisnika u tretmanu i kontrolne grupe iz opšte populacije, ujednačenih po polu i godinama starosti. Takođe, interesovalo nas je na koji način su heroinski zavisnici raspoređeni u dobijenim grupama. Ispitivanje osobina ličnosti dobijenih grupa bio je treći cilj istraživanja. Na uzorku od 180 ispitanika, 90 heroinskih zavisnika u tretmanu i 90 ispitanika iz opšte populacije, starosti 21–43 godine, primenjeni su Upitnik za procenu psihopatije (PAQ) i upitnik Velikih pet plus dva (VP+2). Za procenu broja klastera u prostoru dimenzija upitnika PAQ primenjene su hijerarhijska Wardova klaster analiza i nehijerarhijska k-means analiza. Rešenje sa četiri klastera pokazalo se kao optimalno. Multivarijantnom analizom varijanse je dobijena statistički značajna razlika između klastera u pogledu faktorskih skorova na svim dimenzijama upitnika PAQ. Četiri klastera su imenovana kao grupa psihopata, grupa tragača za senzacijama, grupa hiperadaptiranih i grupa adaptiranih bezosećajnih. Najveći broj heroinskih zavisnika raspoređen je u grupi psihopata i grupi tragača za senzacijama, dok je najveći broj ispitanika iz opšte populacije raspoređen u grupi hiperadaptiranih i grupi adaptiranih bezosećajnih. Kada su u pitanju osobine ličnosti, multivarijantnom analizom varijanse na faktorskim skorovima na dimenzijama upitnika VP+2 takođe je dobijena statistički značajna razlika između klastera, izuzev na dimenzijama Otvorenost ka iskustvu i Pozitivna valenca.

Ključne reči: heroinski zavisnici, psihopatija, osobine ličnosti, klaster analiza

¹ Adresa autora:
andreadujmovic@yahoo.com

Primljeno: 10. 10. 2012.
Primljena korekcija:
23. 11. 2012.
Prihvaćeno za štampu:
07. 12. 2012.

² Rad je nastao u okviru projekta „Nasledni, sredinski i psihološki činioci mentalnog zdravlja“ (ON179006), koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

Uvod

Prema izveštaju Kancelarije Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal za 2012. godinu, procenjuje se da oko 230 miliona ljudi ili 5% populacije sveta uzrasta između 15 i 64 godine redovno koristi različite vrste droga. Od tog broja, 32 miliona ili 0.7% svetske populacije koristi opijate (heroin, morfin). Od posledica zloupotrebe droga, godišnje umre oko 0.2 miliona ljudi u svetu (UNODC, World Drug Report 2012). Prema podacima Evropskog centra za nadzor droga i zavisnosti, u Srbiji je tokom 2009. godine registrovano oko 150 hiljada zavisnika od psihoaktivnih supstanci, mada se pretpostavlja da je taj broj mnogo veći, budući da se mnogi od njih ne uključuju u programe lečenja. Od tog broja, prema procenama Nacionalne kancelarije za HIV/AIDS između 12.5 i 25 hiljada je injektirajućih korisnika droge (EMCDDA, 2009).

Heroinska zavisnost se po Međunarodnoj klasifikaciji bolesti (MKB-10, 1998) kategoriše kao mentalni poremećaj i poremećaj ponašanja zbog upotrebe opijata. Karakteristike zavisnika jesu neodoljiva želja za ponovnom nabavkom i uzimanjem droge po svaku cenu, konstantna tendencija za povećavanjem doze, postojanje fizičke i/ili psihičke zavisnosti, štetne posledice, kako za pojedinca tako i za društvo, a posle naglog prestanka korišćenja droga – pojava apstinencijalnog sindroma (MKB-10, 1998).

Stopa smrtnosti kod heroinskih zavisnika je 13–17 puta veća u odnosu na nezavisnike iste starosne dobi, dok je rizik od suicida 14 puta veći (Lind, Oyefeso, Pollard, Baldacchino, & Ghodse, 1999). Iz tog razloga narkomanija se često naziva i „odgođenim samoubistvom” (Vučković, 2006). Istraživanja su pokazala da između 10–35% heroinskih zavisnika izvrši samoubistvo (Darke & Ross, 2002).

Sklonost ka zloupotrebi supstanci i psihopatija se neretko javljaju zajedno (Gacono, 2000; Hare & Neumann, 2009). Utvrđeno je da među onima koji imaju dijagnozu poremećaja ponašanja zbog upotrebe supstanci, ima između 5–40% psihopata (Crocker et al., 2005), dok je prevalencija psihopatije u normalnoj populaciji oko 4% za muškarce i oko 1% za žene (Robins et al., 1984). Takođe, potvrđeno je da je kod osoba sa psihopatskim tendencijama izraženija sklonost ka zloupotrebi supstanci nego kod nepsihopata (Smith & Newman, 1990).

Savremena određenja psihopatije, kao trajnog poremećaja ličnosti, su najvećim delom proistekla iz radova američkog psihijatra Cleckleyja. Kao jedno od ključnih svojstava psihopatske ličnosti, Cleckley (1976) je naveo siromaštvo emocija – kako pozitivnih, tako i negativnih. Nedostatak pozitivnih emocija kod ovakvih osoba navodi ih da se neodgovorno ponašaju prema drugim ljudima, dok im nedostatak negativnih emocija onemogućava da uče na vlastitim greškama. Cleckley je definisao psihopatsku ličnost na osnovu šesnaest glavnih karakteristika, koje su

postale poznate kao „Cleckleyjevi kriterijumi”. Oslanjajući se na navedene kriterijume, Hare je konstruisao najpoznatiji i najšire upotrebljavan instrument za merenje psihopatskih karakteristika, Hareovu Ček-listu psihopatije (PCL). Hareova lista obuhvata dvadeset karakteristika, koje predstavljaju kombinaciju Cleckleyjevih kriterijuma i kriterijuma koje Hare uvodi na bazi sopstvenih istraživanja (Hare, 1970; Harpur, Hare, & Hakstian, 1989). Na osnovu revidirane liste upitnika PCL-R, faktorskom analizom utvrđeno je da postoje dva bazična faktora psihopatskog ponašanja. Prvi faktor se odnosio na manipulativnu, bezosećajnu i koristoljubivu ličnost i nazvan je interpersonalno/afektivni, a drugi na antisocijalni životni stil i nazvan je socijalna devijacija (Harpur et al., 1989).

Naknadno usavršavajući svoj model, Hare (2003) je predložio četvorofaktorsko rešenje. U okviru prvog faktora, Hare uvodi dva faktora drugog reda: interpersonalni faktor (koji sadrži karakteristike izveštačenog šarma, grandioznosti, patološkog laganja i manipulativnosti) i afektivni faktor (koji se odnosi na nedostatak kajanja i krivice, površan afekat i nedostatak empatije). U okviru drugog faktora takođe uvodi dva faktora drugog reda: psihopatski životni stil (koji sadrži potrebu za stimulacijom, parazitski životni stil, nedostatak realnih dugoročnih ciljeva, impulsivnost i neodgovornost) i antisocijalni faktor (koji obuhvata slabu kontrolu ponašanja, rane probleme u ponašanju, maloletničku delikvenciju, prekršaje uslovnog oslobađanja i raznovrsnost kriminalnih dela).

Danas se u važećim klasifikatornim sistemima mentalnih poremećaja, konstrukt psihopatije, tačnije, neke njegove odrednice, podvodi pod različite termine. DSM-IV klasifikacija (APA, 1994) koristi termin antisocijalni poremećaj ličnosti (APL) koji se više odnosi na bihevioralne aspekte psihopatije, dok se u MKB-10 klasifikaciji (1998) upotrebljava termin disocijalni poremećaj ličnosti (DPL). Ipak, navedena tri pojma se relativno malo preklapaju. U poređenju sa APL i DPL, psihopatija je sveobuhvatnija budući da Hareovi kriterijumi psihopatije uključuju sve karakteristike ova dva poremećaja ali i još neke specifične za Hareov model (Biro, Smederevac i Novović, 2008).

Najveći broj istraživanja ukazao je na značajnu povezanost između zavisnosti od droge i faktora socijalne devijacije, mada se povezanost sa interpersonalno/afektivnim faktorom nije pokazala statistički značajnom (Hart & Hare, 1989; Taylor & Lang, 2006). U istraživanju učestalosti poremećaja ličnosti među zavisnicima u tretmanu, od čega su 89.8% bili heroinski zavisnici, antisocijalni poremećaj ličnosti pokazao se kao poremećaj sa najvećom prevalencijom od 33.5% (Kokkevi, Stefanis, Anastasopoulou, & Kostogianni, 1998).

Poslednjih godina nekoliko autora iznelo je stav da se psihopatija može razumeti i kao konstelacija specifičnih osobina zasnovanih na petofaktorskom modelu ličnosti (Decuyper, De Fruyt, & Buschman, 2008; Miller, Lynam, Widiger, & Leukefeld, 2001). Harpur, Hart i Hare (Harpur, Hart, & Hare, 2002) su ukazali da tipičan,

široko definisan psihopatski profil podrazumeva visoke skorove na Ekstraverziji a niske na Neuroticizmu, Otvorenosti ka iskustvu, Prijatnosti i Savesnosti.

Istraživanja koja su se bavila ličnošću zavisnika najvećim delom su zasnovana na primeni MMPI. Kod zavisnika se najčešće javljaju povišenja na skali Psihopatska devijacija (Pd) i skali Hipomanija (Ma), ali i na skalama Depresija (D), Histerija (Hy), Psihastenija (Pt), Shizofrenija (Sc) i Socijalna Inkompatibilnost (Si) (Berzins, Ross, & Monroe, 1971; Dewine & Johnson, 1976; Gilbert & Lombardi, 1967; Sutker, 1971). Kada se ovakvi MMPI profili „prevedu” u crte ličnosti, zavisnici se opisuju kao egocentrične, neodgovorne osobe, sklone kršenju socijalnih normi koje teže neposrednom zadovoljenju svojih potreba. Opiru se autoritetu i mogu biti skloni agresivnim ispadima. Ipak, nakon ovakvog ponašanja skloni su ispoljavanju osećaja krivice i depresivnom raspoloženju koje može biti prevaziđeno ponovnim uzimanjem droge. Takođe, opisuju se i kao apatične, nemotivisane osobe, koje ne pronalaze zadovoljstvo ni u jednoj životnoj sferi osim u zloupotrebi supstanci. U istraživanju koje su sprovedli Fisher i saradnici (Fisher et al., 1998, prema Pouyamanesh, 2011) na zavisnicima u tretmanu, pokazano je da zavisnike karakteriše izražena melanholija i niska odgovornost. Autori smatraju da upravo ove osobine igraju značajnu ulogu u održavanju zavisnosti i učestalim recidivima nakon tretmana.

Istraživanje koje je sproveo Petrović (1988) pokazalo je da osobe koje su zavisne od psihoaktivnih supstanci karakteriše depresivnost, anksioznost, impulsivnost, nesocijalabilnost i nekooperativnost. Kada su u pitanju heroinski zavisnici, koji su generalno mirniji i povučeni u odnosu na ostale korisnike droga, u situaciji kada su osujećeni u nabavci tj. uzimanju droge mogu biti skloni agresivnim ispadima (Petrović, 1989).

Istraživanja vršena na osnovu Zuckermanovog modela ličnosti i Skale traganja za senzacijama (Zuckerman, 1979) ukazuju da crta ličnosti, nazvana „traganje za senzacijama” koju čine uzbuđenje i traženje avanture, dezinhibicija, traganje za iskustvom i osetljivost na dosadu, može predstavljati osnovu rizičnog ponašanja. Naime, povišenje na pomenutim supskalama je zapaženo kod uživaoca pijata, iako je manje izraženo u odnosu na ostale korisnike droga (Zuckerman & Kuhlman, 2000).

Primenom trofaktorskih i petofaktorskih modela ličnosti, utvrđeno je da zavisnici u odnosu na nezavisnike postižu više skorove na Neuroticizmu i Psihoticizmu, niže na Ekstraverziji, ali i izrazito niže skorove na skali socijalno poželjnih odgovora (Gossop & Eysenck, 1980); više skorove na Neuroticizmu, Ekstraverziji, Impulsivnosti i Socijalabilnosti (Narayan, Shams, Jain, & Gupta, 1997); više skorove na Neuroticizmu, a niže na skalama Prijatnost i Savesnost (McCormick, Dowd, Quirk, & Zegarra, 1998); više skorove na Neuroticizmu i Ekstraverziji, a niže na Savesnosti i Otvorenosti ka iskustvu (Dubey, Arora, Gupta, & Kumar, 2010).

Istraživanja ličnosti zavisnika su poslednjih godina sve ređa. Prema rečima Petrovića (1989) ova tema je bila naročito interesantna u periodu nakon 60-ih godina, koji se vezuje za nastanak modernog narkomanskog pokreta, ali i hipi pokreta koji je ubrzo nastupio. Sa druge strane, istraživači su se suočili sa velikim teškoćama – traganjem za ličnošću univerzalnog zavisnika, gotovo da su zanemarene varijacije unutar same kategorije narkomana i, najvažnije, i dalje nismo u prilici da razlučimo šta pripada premorbidnoj ličnosti, a šta se može smatrati posledicom upotrebe droge.

Osnovni problem ovog istraživanja može se izraziti pitanjem: Da li skorovi na dimenzijama psihopatije mogu poslužiti kao validan osnov za grupisanje ispitanika, heroinskih zavisnika u tretmanu i kontrolne grupe iz opšte populacije, ujednačene po broju, polu i godinama starosti? U slučaju da se ove grupe izdvoje, dodatni problem svodi se na pitanje: Na koji način su heroinski zavisnici raspoređeni u ovim grupama, i kako se dobijene grupe razlikuju u pogledu osobina ličnosti?

Metod

Uzorak

U istraživanju je učestvovalo 180 ispitanika, 90 heroinskih zavisnika i 90 osoba koje nisu zavisne od heroina (od toga 79 ispitanika muškog i 11 ispitanika ženskog pola u svakoj grupi), starosti od 21 do 43 godine, prosečne starosti 29–48 godina. Uzorak heroinskih zavisnika prikupljen je u komunama za odvikavanje od zavisnosti na teritoriji Republike Srpske, Hrvatske i Srbije tokom aprila, maja i juna 2010. godine. Tretman traje dve godine, a prosečno vreme koje su ispitivani zavisnici proveli u komuni iznosi oko 9.5 meseci. Prosečna dužina zavisničkog staža iznosi 10 godina, s tim da je najkraći 2 a najduži 22 godine. Članovi kontrolne grupe ujednačeni su sa grupom heroinskih zavisnika po broju, polu i godinama starosti.

Instrumenti

Velikih pet plus dva (VP+2: Smederevac, Mitrović i Čolović, 2010) sastoji se od 184 ajtema sa petostepenom skalom Likertovog tipa za odgovaranje. Instrument je nastao kao rezultat druge psiholeksičke studije u srpskom jeziku i predstavlja revidiranu verziju upitnika LEXI 7 (Smederevac i sar., 2007). Upitnik sadrži sedam supskala za detekciju velikih faktora: Neuroticizam, Savesnost, Agresivnost, Ekstraverzija, Otvorenost ka iskustvu, Pozitivna valenca i Negativna valenca. Prema

autorima instrumenta, upitnik pokazuje zadovoljavajuće metrijske karakteristike – pouzdanost merena Cronbachovim koeficijentom pouzdanosti (α) iznosi .91. U analizama smo koristili faktorske skorove izolovanih glavnih komponenti sedam bazičnih dimenzija.

Upitnik za procenu psihopatije (PAQ: Novović, Smederevac i Biro, 2009) sastoji se od 40 ajtema binarnog formata odgovora. Upitnik sadrži četiri supskale od kojih je svaka operacionalizovana sa po 10 ajtema: Interpersonalni odnosi, Psihopatski afekat, Životni stil i Antisocijalno ponašanje. Prema autorima instrumenta, upitnik pokazuje zadovoljavajuće metrijske karakteristike – pouzdanost merena Cronbachovim koeficijentom pouzdanosti (α) za supskalu Antisocijalno ponašanje iznosi .77, za supskalu Interpersonalni odnosi .64, za Životni stil .63, dok je jedino problematična pouzdanost supskale Psihopatski afekat koja iznosi .21. S obzirom na to da se prilikom standardizacije upitnika PAQ supskala Psihopatski afekat pokazala lošom, u našem istraživanju smo koristili samo one ajteme koji ukazuju na devijantan afekat u smislu hladnokrvnosti i odsustva krivice i kajanja (ajtemi 7, 18, 23, 31 i 38). Izmenjenu supskalu Psihopatski afekat, upitnika PAQ, nazvali smo Hladan afekat. U analizama su korišćeni faktorski skorovi prvih glavnih komponenti svake od četiri supskale upitnika.

Za potrebe ovog istraživanja konstruisan je i upitnik koji obuhvata podatke vezane za osnovne sociodemografske karakteristike ispitanika. Pri tome, upitnik namenjen grupi heroinskih zavisnika uključivao je i dodatne podatke vezane za sam problem zavisnosti (vreme provedeno u tretmanu i dužinu zavisničkog staža).

Rezultati

U cilju provere eventualnog konfundirajućeg uticaja vremena provedenog u tretmanu i dužine zavisničkog staža, proverili smo povezanost ove dve varijable sa dimenzijama upitnika PAQ i VP+2. Sve korelacije su bile statistički neznačajne, izuzev između dužine zavisničkog staža i dimenzije Životni stil upitnika PAQ ($r(90) = .27, p < .01$), dužine zavisničkog staža i dimenzije Pozitivna valenca upitnika VP+2 ($r(90) = .23, p < .05$), i vremena provedenog u tretmanu i dimenzije Pozitivna valenca ($r(88) = .23, p < .05$). S obzirom na to da ove vrednosti koeficijenata korelacije ne prelaze .30, zaključili smo da ove varijable ne mogu značajno intervenisati pri interpretaciji rezultata glavnih analiza.

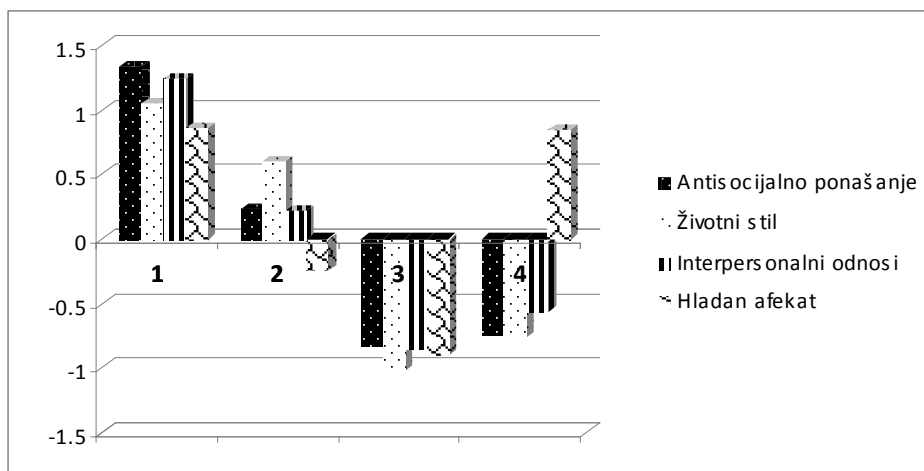
Izolovanje grupa unutar uzorka na osnovu skorova na dimenzijama upitnika PAQ

Klaster analiza je sprovedena u dve etape. Najpre je, u cilju određivanja broja značajnih klastera, sprovedena hijerarhijska Wardova klaster analiza, na matrici kvadriranih euklidskih distanci između svih ispitanika u prostoru faktorskih skorova na dimenzijama upitnika PAQ. Dendrogram ukazuje da je najprihvatljivije rešenje sa četiri klastera. U drugoj etapi, sprovedena je nehijerarhijska k-means analiza, sa unapred zadata četiri klastera, čiji su inicijalni centri bili definisani na osnovu rezultata hijerarhijske klaster analize. Stabilno rešenje je postignuto nakon četiri iteracije (Tabela 1).

Tabela 1
Broj i raspored ispitanika u klasterima

	Frekvencija	%	Zavisnici	Kontrolna grupa
Grupa psihopata	39	21.7	38	1
Grupa tragača za senzacijama	58	32.2	45	13
Grupa hiperadaptiranih	52	28.9	5	47
Grupa adaptiranih bezosećajnih	31	17.2	2	29
Ukupno	180	100	90	90

Klasteri su interpretirani primenom multivarijantne analize varijanse. Grupišuću varijablu predstavljala je pripadnost klasteru, a skup zavisnih varijabli su činili faktorski skorovi na dimenzijama upitnika PAQ. Analizom je dobijena statistički značajna razlika između klastera u pogledu faktorskih skorova na svim dimenzijama upitnika PAQ, $F(12,458) = 75.85$, $p < .001$, Wilksova lambda = .06, $\eta_p^2 = .62$. U cilju preciznije analize razlika među klasterima po pitanju faktorskih skorova na dimenzijama upitnika PAQ, primenjen je post-hoc Scheffeov test. Rezultati pokazuju da se klasteri statistički značajno razlikuju na svim dimenzijama upitnika PAQ ($p < .001$), osim 3. i 4. klastera koji se ne razlikuju na dimenziji Antisocijalno ponašanje ($p = .94$), Životni stil ($p = .13$) i Interpersonalni odnosi ($p = .23$), kao i 1. i 4. klastera koji se ne razlikuju na dimenziji Hladan afekat ($p = .99$).

Slika 1. Prosečne vrednosti faktorskih skorova na dimenzijama upitnika PAQ u klasterima

Na osnovu Slike 1 vidimo da prvi klaster ispitanika čine oni koji postižu visoko iznadprosečne skorove u odnosu na ceo uzorak na svim dimenzijama upitnika PAQ – Antisocijalnom ponašanju, Životnom stilu, Interpersonalnim odnosima i Hladnom afektu. Prvi klaster ispitanika je označen kao grupa psihopata. Drugi klaster ispitanika čine oni koji postižu iznadprosečan skor na dimenziji Životni stil, blago iznadprosečne skorove na dimenzijama Antisocijalno ponašanje i Interpersonalni odnosi, i blago ispodprosečan skor na dimenziji Hladan afekat. Drugi klaster ispitanika je označen kao grupa tragača za senzacijama. Treći klaster smo nazvali grupa hiperadaptiranih jer ih čine oni kod kojih su skorovi na svim supskalama PAQ niži u odnosu na ostale grupe. U četvrtom klasteru su se našli ispitanici koji postižu ispodprosečne skorove na dimenzijama Antisocijalno ponašanje, Životni stil i Interpersonalni odnosi, dok je na dimenziji Hladan afekat ova grupa ispoljila rezultat iznad proseka u odnosu na ceo uzorak. Četvrti klaster ispitanika je označen kao grupa adaptiranih bezosećajnih.

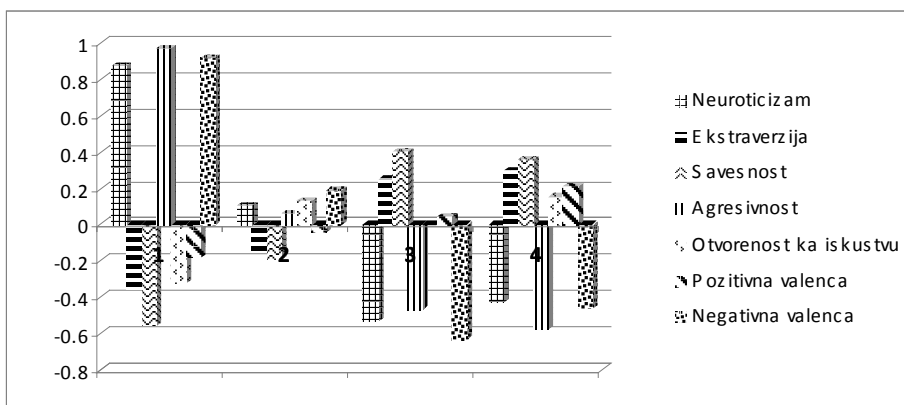
Najveći broj heroinskih zavisnika raspoređen je u grupi psihopata (koju čine isključivo heroinski zavisnici sem jednog pripadnika kontrolne grupe) i grupi tragača za senzacijama. Sa druge strane, najveći broj ispitanika iz opšte populacije raspoređen je u grupi hiperadaptiranih i u grupi adaptiranih bezosećajnih.

Osobine ličnosti izolovanih klastera

U cilju interpretacije dobijenih klastera po pitanju osobina ličnosti, primenjena je multivarijantna analiza varijanse. Grupišuću varijabu predstavljala je pripadnost

klasteru, a skup zavisnih varijabli su činili faktorski skorovi na dimenzijama upitnika VP+2. Analizom je dobijena statistički značajna razlika između klastera u pogledu faktorskih skorova na svim dimenzijama upitnika VP+2, $F(21,489) = 6.12$, $p < .001$, Wilksova lambda = .51, $\eta^2 = .20$.

U cilju preciznije analize razlika među klasterima po pitanju osobina ličnosti primenjen je post-hoc Scheffeov test. Rezultati pokazuju da se većina klastera značajno razlikuju bar na nivou $p < .05$ osim u nekoliko slučajeva. Nema značajnih razlika među klasterima na dimenzijama Otvorenost ka iskustvu ($F(3,176) = 1.97$, $p = .12$, $\eta^2 = .03$) i Pozitivna valenca ($F(3,176) = .954$, $p = .42$, $\eta^2 = .02$). Takođe nisu dobijene značajne razlike između klastera na dimenziji Ekstraverzija ($p > .05$) osim između 1. i 3. klastera. Zatim, utvrđeno je da se 1. i 2. klaster ne razlikuju na dimenziji Savesnost ($p = .31$), 3. i 4. na dimenzijama Neuroticizam ($p = .96$), Savesnost ($p = .99$), Agresivnost ($p = .95$) i Negativna valenca ($p = .84$), a 2. i 4. klaster na dimenziji Savesnost ($p = .08$).

Slika 2. Prosečne vrednosti faktorskih skorova na dimenzijama upitnika VP+2 u klasterima

Na osnovu Slike 2 vidimo da ispitanici u grupi psihopata postižu visoko iznadprosečne skorove u odnosu na ceo uzorak na dimenzijama Neuroticizam, Agresivnost i Negativna valenca, a ispodprosečne na Savesnosti, Ekstraverziji, Otvorenosti ka iskustvu i Pozitivnoj valenci.

Ispitanici svrstani u drugi klaster, grupa tragača za senzacijama, postižu blago iznadprosečne skorove na dimenzijama Negativna valenca i Otvorenost ka iskustvu, blago ispodprosečne skorove na dimenzijama Savesnost i Ekstraverzija, dok na ostalim dimenzijama postižu prosečne skorove.

Pripadnici trećeg klastera, grupa hiperadaptiranih, postižu visoko ispodprosečne skorove na dimenzijama Neuroticizam, Agresivnost i Negativna valenca, visoko

iznadprosečne skorove na dimenzijama Savesnost i Ekstraverzija, a prosečne na dimenzijama Pozitivna valenca i Otvorenost ka iskustvu.

Ispitanici koji čine četvrti klaster, grupa adaptiranih bezosećajnih, postižu visoko ispodprosečne skorove u odnosu na ceo uzorak na dimenzijama Neuroticizam, Agresivnost i Negativna valenca, a iznadprosečne skorove na dimenzijama Savesnost, Ekstraverzija, Pozitivna valenca i Otvorenost ka iskustvu.

Diskusija

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da se na osnovu skorova na dimenzijama psihopatije (PAQ), na uzorku heroinskih zavisnika u tretmanu i kontrolne grupe iz opšte populacije, ujednačene po broju, polu i godinama starosti, mogu izolovati četiri klastera koji se značajno razlikuju po svim dimenzijama upitnika PAQ. Pri tome, najveći broj zavisnika raspoređen je u prva dva klastera. Takođe, potvrđeno je da se dobijeni klasteri značajno razlikuju i po osobinama ličnosti (VP+2), izuzev na dimenzijama Otvorenost ka iskustvu i Pozitivna valenca.

Prvi izolovan klaster u prostoru dimenzija upitnika PAQ imenovan je kao grupa psihopata. Čine ga ispitanici koji u odnosu na ceo uzorak postižu visoko iznadprosečne skorove na svim dimenzijama upitnika PAQ – Antisocijalnom ponašanju, Životnom stilu, Interpersonalnim odnosima i Hladnom afektu. Otuda prvi klaster odlikuju osobine koje srećemo kod osoba sa ovim poremećajem ličnosti (Hare, 2003) – to su beskrupulozne, manipulativne osobe, sklone kršenju socijalnih normi sa izuzetno lošom kontrolom ponašanja i nedostatkom krivice i kajanja. Pokazuju sklonost ka različitim oblicima kriminalnog, agresivnog i visoko rizičnog ponašanja, kao što je, između ostalog, i zloupotreba psihoaktivnih supstanci.

Grupu psihopata čine isključivo heroinski zavisnici izuzev jednog ispitanika iz grupe ispitanika iz opšte populacije. Dobijene i opisane psihopatske karakteristike zavisnika na našem uzorku već su ustanovljene i opisivane u ranijim istraživanjima (Gacono, 2000; Kokkevi et al., 1998; Krueger et al., 2005, prema Biro, Smederevac i Novović, 2008; Smith & Newman, 1990) i prvenstveno se posmatraju kao posledica upotrebe droge. Sa druge strane, ako ih posmatramo kao odlike premorbidne strukture ličnosti zavisnika, onda bi i samo uzimanje droge, u neku ruku, mogla biti njihova sopstvena odluka, najvećim delom proistekla iz načina života koji vode. Činjenica da je ovaj klaster zahvatio i jednog nezavisnika ukazuje da se i u kontrolnom uzorku nalazi jedan psihopata. Ako se osvrnemo na prevalenciju psihopatije u normalnoj populaciji (1–4%), onda ovaj rezultat i nije tako neočekivan (Robins et al., 1984). Takođe, nalaz je u saglasnosti sa pretpostavkama nekih od najznačajnijih autora u ovoj oblasti da postoje „uspešne psihopate” među nama koji nisu niti nužno nasilni, niti pokazuju upadljive znake antisocijalnog ponašanja (Cleckley, 1976; Lykken, 1995, prema Biro i sar., 2008).

Kada su u pitanju osobine ličnosti, za grupu psihopata, u ovom slučaju i dominantno zavisnika, karakteristično je da postižu visoko iznadprosečne skorove na dimenzijama Neuroticizam, Agresivnost i Negativna valenca, a ispodprosečne na Savesnosti, Ekstraverziji, Otvorenosti ka iskustvu i Pozitivnoj valenci. Kombinacija visokih skorova na Neuroticizmu i Agresivnosti, i niskih na Savesnosti, ukazuje na emocionalnu nestabilnost i probleme u vezi sa kontrolom impulsa koji zajedno sa visokim skorovima na Negativnoj valenci mogu proizvesti socijalno nepoželjno i neprilagođeno ponašanje. Takođe, niski skorovi na Ekstraverziji i Otvorenosti ka iskustvu govore o neadekvatnim interpersonalnim odnosima i slabo izraženoj sklonosti ka proaktivnom pristupu sredini, novim iskustvima i njihovom zadovoljavanju na socijalno prihvatljiv način. Registrovane osobine ličnosti su u saglasnosti sa rezultatima nekoliko prethodnih studija koje su se bavile ličnošću zavisnika (Gilbert & Lombardi, 1967; Gossop & Eysenck, 1980; Petrović, 1988; Savage & Marchington, 1977; Sutker, 1971). Iako se na prvi pogled visok Neuroticizam kod grupe psihopata može učiniti neočekivanim (Harpur et al., 2002), treba napomenuti da visok skor na ovoj dimenziji sedmofaktorskog modela ne mora biti posledica anksioznosti i depresivnosti, nego pre negativnog afekta i slabe emocionalne kontrole (Smederevac i sar., 2010). Takođe, uzimajući u obzir da grupu psihopata čine mahom zavisnici, rezultat može biti objašnjen i na osnovu prethodnih istraživanja koja su pokazala da zavisnici koji ispoljavaju psihopatske tendencije i koji se odnose na antisocijalan način prema sredini u bilo kom smislu, nakon ovakvog ponašanja mogu biti skloni ispoljavanju osećaja krivice i depresivnom raspoloženju, koje prevazilaze ponovnim uzimanjem droge (Gilbert & Lombardi, 1967). Osim toga, ne treba zanemariti ni nalaze studije (Gossop & Eysenck, 1980) koji su ukazali na sklonost zavisnika u terapijskim centrima za odvikavanje da pre naglašavaju neurotične simptome u cilju dobijanja veće pažnje i podrške od strane terapeuta. Tome u prilog svedoče i nalazi da registrovani neurotični simptomi kod zavisnika nisu do te mere premorbidne karakteristike koliko su pokazatelj njihove apatičnosti, nemotivisanosti i nemogućnosti da pronađu zadovoljstvo ni u jednoj životnoj sferi osim u zloupotrebi supstanci, a naročito u toku produžene apstinencije (Savage & Marchington, 1977).

Drugi izolovan klaster u prostoru dimenzija upitnika PAQ imenovan je kao grupa tragača za senzacijama. Ispitanici iz ove grupe imaju naglašeniji skor na dimenziji Životni stil, a nešto manje i na dimenzijama Antisocijalno ponašanje i Interpersonalni odnosi, dok im je skor na dimenziji Hladan afekat ispod proseka za ceo uzorak. Ovakav sklop rezultata omogućava nam da ih opišemo kao neodgovorne osobe koje pokazuju izraženu potrebu za stimulacijom i preuzimanjem rizika. Pokazuju sklonost ka zloupotrebi psihoaktivnih supstanci, čestom menjanju seksualnih partnera i nekontrolisanom trošenju novca. Mogu biti manipulativni i skloni problemima u oblasti interpersonalnih odnosa ali nisu bezosećajni, neempatični i hladni.

U grupi tragača za senzacijama se nalazi gotovo tri i po puta više zavisnika nego ispitanika iz opšte populacije. Ono što je novo i neobično u odnosu na većinu dosadašnjih istraživanja ličnosti zavisnika (Gacono, 2000; Kokkevi et al., 1998; Krueger et al., 2005, prema Biro i sar., 2008; Smith & Newman, 1990), jeste to da nisu dobijene njihove uobičajene naglašene psihopatske karakteristike, izuzev dimenzije Životni stil. Ipak, Hart i Hare (Hart & Hare, 1989) su potvrdili vezu između zavisnosti i dimenzija Životni stil i Antisocijalno ponašanje, tako da je rezultat delom u skladu sa njihovim nalazima. Jedno od objašnjenja nižih rezultata na ostalim dimenzijama psihopatije kod ovog klastera je da su u pitanju zavisnici koji su disimulirali na svim aitemima osim na onim da su koristili drogu. Drugo, verovatnije objašnjenje, je da u pozadini njihove zavisnosti ne stoji psihopatija nego neka druga vrsta poremećaja. Sklonost ka zloupotrebi psihoaktivnih supstanci ili ka rizičnim ponašanjima, generalno gledano, mogao bi biti jedan od načina „izlaska iz problema”. Treće moguće objašnjenje je da se radi o tragačima za senzacijama kojima se eksperimentisanje sa drogama „otelo kontroli” te su postali zavisni. Sa druge strane, u grupi tragača za senzacijama uključeno je i oko 22% osoba iz opšte populacije. Ovo je pomalo neočekivan rezultat s obzirom na to da se ne radi o uzorku iz redova mladeži za koju bi se ovakvo ponašanje eventualno očekivalo. Izražena sklonost ka rizičnim ponašanjima, pre svega ka isprobavanju droga, svakako su nešto što im je zajedničko i što je dominantno obeležje ove grupe. Postavlja se pitanje koja je to tanka granica među njima koja jedne čini zavisnicima, a druge ne? Jesu li to genetske predispozicije, individualne razlike u načinu zadovoljavanja potrebe za senzacijama, „imati/nemati meru”, ili smo pak, u kontrolnoj grupi izolovali zavisnike koji se nisu odlučili na terapiju?

Grupi tragača za senzacijama karakterišu mahom nenaglašene osobine ličnosti sedmofaktorskog modela, osim blagog povišenja na dimenzijama Negativna valenca i Otvorenost ka iskustvu, i sniženja na dimenzijama Savesnost i Ekstraverzija u odnosu na ceo uzorak. Kombinacija povišenih skorova na Negativnoj valenci i sniženih na Savesnosti i Ekstraverziji, ukazuje na generalno nepovoljnu sliku o sebi, neadekvatno interpersonalno funkcionisanje, nedruštvenost i sklonost ka socijalno neprihvatljivom ponašanju. Uz to, i rezultat na VP+2 sugerise potrebu za senzacijama i novim iskustvima (Otvorenost ka iskustvu), koju zbog pomenu- te nesocijalnosti nisu u stanju da zadovolje kroz socijalno prihvatljive načine i socijalne interakcije, te bi sklonost ka zloupotrebi supstanci mogla kod ove grupe ispitanika biti asocijalan način zadovoljenja potreba za senzacijama (Zuckerman & Kuhlman, 2000).

Treći izolovan klaster u prostoru dimenzija upitnika PAQ imenovan je kao grupa hiperadaptiranih. Čine ga ispitanici koji postižu visoko ispodprosečne skorove u odnosu na ceo uzorak na svim dimenzijama upitnika PAQ i po tome se u potpunosti razlikuju od grupe psihopata. Za ove osobe možemo reći da su hiperadaptirani na socijalne zahteve i norme i da ih odlikuje prisustvo socijalno poželjnog, nerizičnog

ponašanja i adekvatnog emocionalnog doživljavanja. Na osnovu rezultata VP+2 možemo zaključiti da ovu grupu karakteriše emocionalna stabilnost, sposobnost odlaganja neposrednog zadovoljstva, odgovornost i adekvatno interpersonalno funkcionisanje. Uspešno kontrolišu agresivne impulse i izbegavaju konflikte.

Četvrti izolovan klaster u prostoru dimenzija upitnika PAQ imenovan je kao grupa adaptiranih bezosećajnih. Ispitanici iz ove grupe pokazuju sličnost sa pripadnicima grupe hiperadaptiranih po socijalnoj adaptiranosti i emocionalnoj stabilnosti. Visoko iznadprosečni skorovi na dimenzijama Hladan afekat, Pozitivna valenca i Otvorenost ka iskustvu su glavne karakteristike po kojima se ove dve grupe razlikuju. Dakle, pripadnici grupe adaptiranih bezosećajnih se mogu opisati i kao neempatični, bezosećajni i hladni, bez osećaja krivice i kajanja. Takođe, odlikuje ih i izraženija potreba za novim iskustvima i senzacijama, ali i pozitivan self-koncept i doživljaj vlastite superiornosti, odnosno tendencije ka precenjivanju pozitivne slike o sebi.

Najveći broj ispitanika iz opšte populacije raspoređen je u grupi hiperadaptiranih i grupi adaptiranih bezosećajnih. Ovakav nalaz je očekivan jer smo pretpostavljali da većina ispitanika iz kontrolne grupe neće imati psihopatske karakteristike. Zato se bezosećajnost, nedostatak krivice i kajanja, kao i doživljaj vlastite superiornosti, kao dominantne karakteristike grupe adaptiranih bezosećajnih, mogu učiniti neočekivanim. Jedno od objašnjenja je da se ove osobine danas visoko vrednuju u društvu i smatraju socijalno poželjnim, naročito ako su u pitanju pripadnici muškog pola, kojih je u ovom istraživanju bilo značajno više. Osim toga, u ove dve grupe raspoređen je izvestan manji broj zavisnika (oko 8%). Sa jedne strane, postoji verovatnoća da su disimulirali u želji da se predstave u socijalno poželjnom svetlu i prikriju svoje psihopatološke karakteristike (jer su negirali i one osobine psihopatije koje su izvedene na osnovu zloupotrebe supstanci), dok se sa druge strane potvrđuje da unutar same kategorije zavisnika postoje bitne razlike u pogledu osobina ličnosti s obzirom na to da smo među njima registrovali one koji su po dimenzijama psihopatije i osobinama ličnosti sličniji članovima kontrolne grupe nezavisnika.

Na kraju, osvrnućemo se na ograničenja ovog istraživanja. Pre svega, s obzirom na to da je sprovedeno istraživanje transferzalnog tipa, interpretacija dobijenih rezultata bila je otežana usled nemogućnosti da se precizno odredi da li su dobijene karakteristike ličnosti heroinskih zavisnika posledica upotrebe droge ili su pak odlika njihove premorbidne strukture ličnosti. Drugo, uzorak heroinskih zavisnika u tretmanu je relativno mali, budući da je u pitanju klinička populacija, i da se samo mali broj zavisnika uključuje u ovakve programe odvikavanja – komune. Takođe, uzorak su mahom činili muškarci, s obzirom na to da je samo jedna od četiri komune u kojima je sprovedeno istraživanje bila mešovitog tipa, pa se i dobijeni rezultati odnose prvenstveno na heroinske zavisnike muškog pola.

Zaključak

Teorijski značaj ovog istraživanja ogleda se u tome što je pokazano da dimenzije psihopatije (PAQ) predstavljaju pogodan osnov za diferenciranje zavisnika od opšte populacije. Na osnovu ispitivanih osobina, zavisnici se, ne samo jasno izdvajaju iz opšte populacije, već se unutar njih mogu uočiti dva dominantna tipa – psihopatski, sa punom kliničkom slikom psihopatije (grupa psihopata) i tip psihopatskog životnog stila, bez ostalih karakteristika psihopatije (grupa tragača za senzacijama). Dok prvu grupu karakteriše negativni afektivitet, slaba kontrola i zatvorenost, drugi tip je mahom neupadljivih karakteristika ličnosti, sa najprimetnijom otvorenošću ka iskustvu i negativnim viđenjem sebe. Uzorak iz opšte populacije mahom pripada nepsihopatskom, adaptiranom tipu ličnosti sa naglašenijim socijalno poželjnim i manje naglašenim nepoželjnim osobinama ličnosti (grupa hiperadaptiranih). Izvestan broj ispitanika iz opšte populacije našao se i u grupi emocionalno hladnih osoba koja se od prethodne, hiperadaptirane, razlikuje po naglašenijim narcističkim tendencijama (grupa adaptiranih bezosećajnih).

Značaj ovih rezultata nije samo teorijski, već ima i praktične implikacije, pre svega u terapijskom radu sa zavisnicima, koji bi za dva tipa zavisnika mogao zahtevati različite tehnike, uslove, trajanje i ciljeve terapijskog tretmana. Naglasak bi bio na kognitivnoj restrukturaciji ličnosti, učenju socijalnih veština u interpersonalnim odnosima, veštinama suočavanja sa stresom, ukazivanju na alternativne, društveno prihvatljive načine zadovoljenja potrebe za senzacijama, planiranju i postavljanju ciljeva u budućnosti. Takođe, ishod i recidivizam bi se kod dva tipa zavisnika mogao značajno razlikovati, budući da bi grupa tragača za senzacijama mogla u osnovi imati pre neurotsku nego psihopatsku problematiku, i samim tim, bolju terapijsku prognozu (Davison & Neale, 1999). U budućim istraživanjima bilo bi dobro bolje rasvetliti osobine nepsihopatske grupe zavisnika, pri čemu bi PAQ bio dobar instrument za identifikaciju ove grupe. Na taj način bi se moglo doći do dodatnih saznanja koja bi poslužila kao osnova za kreiranje diferenciranih programa tretmana i prevencije.

Reference

- American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (4th ed.). Washington, DC: APA.
- Berzins, I. J., Ross, F. W., & Monroe, J. J. (1971). A multivariate study personality characteristics of hospitalized addicts on the MMPI. *Journal of Clinical Psychology*, 27(2), 174–181.

- Biro, M., Smederevac, S. i Novović, Z. (2008). Antisocijalno ponašanje – dimenzija ili kategorija(e)? *Psihologija*, 41(3), 275–293.
- Cleckley, A. (1976). *The Mask of Sanity*. St. Louis, MO: Mosby.
- Crocker, A. G., Mueser, K. T., Drake, R. E., Clark, R., McHugo, G. J., Ackerson, T. H., & Alterman, A. I. (2005). Antisocial Personality, Psychopathy, and Violence in Persons with Dual Disorders: A Longitudinal Analysis. *Criminal Justice and Behavior*, 32(4), 452–476.
- Darke, S., & Ross, J. (2002). Suicide among heroin users: rates, risk factors and methods. *Addiction*, 97(11), 1383–1394.
- Davison, G. C. i Neale, J. M. (1999). *Psihologija abnormalnog doživljavanja i ponašanja*. Jastrebarsko: Naklada slap.
- Decuyper, M., De Fruyt, F., & Buschman, J. (2008). A five-factor model perspective on psychopathy and comorbid Axis-II disorders in a forensic-psychiatric sample. *International Journal of Law and Psychiatry*, 31(5), 394–406.
- Dewinne, R., & Johnson, R. W. (1976). Extraversion–introversion: the personality characteristics of drug abusers. *Journal of Clinical Psychology*, 32(3), 744–747.
- Dubey, C., Arora, M., Gupta, S., & Kumar, B. (2010). Five Factor Correlates: A Comparison of Substance Abusers and Non-Substance Abusers. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 36(1), 107–114.
- EMCDDA, European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. (2010). *Serbia: country overview 2009*. Retrieved September 28, 2012 from: <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index100293EN.html>
- Gacono, C. B. (2000). *The clinical and forensic assessment of psychopathy: A practitioner's guide*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum and Associates.
- Gilbert, J. G., & Lombardi, D. N. (1967). Personality characteristics of young male narcotic addicts. *Journal of Consulting Psychology*, 31(5), 536–538.
- Gossop, M. R., & Eysenck, S. B. G. (1980). A further investigation into the personality of drug addicts in treatment. *British Journal of Addiction*, 75, 305–311.
- Hare, R. D. (1970). *Psychopathy: Theory and research*. New York: Wiley.
- Hare, R. D. (2003). *The Hare Psychopathy Checklist – Revised Manual* (2nd ed.). Toronto, Canada: Multi-Health Systems.
- Hare, R. D., & Neumann, C. S. (2009). Psychopathy: Assessment and Forensic Implications. *Canadian Journal of Psychiatry*, 54(12), 791–802.

- Harpur, T. J., Hare, R. D., & Hakstian, A. R. (1989). Two-factor conceptualization of psychopathy: Construct validity and assessment implications. *Psychological Assessment, 1*, 6–17.
- Harpur, T. J., Hart, S. D., & Hare, R. D. (2002). Personality of the psychopath. In P. T. Costa, Jr., & T. A. Widiger (Eds.), *Personality disorders and the five factor model of personality* (2nd ed., pp. 299–324). Washington, DC: American Psychological Association.
- Hart, S. D., & Hare, R. D. (1989). Discriminant validity of the Psychopathy Checklist in a forensic psychiatric population. *A Journal of Consulting and Clinical Psychology, 1*(3), 211–218.
- Kokkevi, A., Stefanis, N., Anastasopoulou, E., & Kostogianni, C. (1998). Personality disorders in drug abusers: prevalence and their association with Axis I disorders as predictors of treatment retention. *Addictive Behaviors, 23*(6), 841–853.
- Lind, J., Oyefeso, A., Pollard, M., Baldacchino, A., & Ghodse, H. (1999). Death rate from use of ecstasy or heroin. *Lancet, 354*(9196), 2167.
- McCormick, R. A., Dowd, E. T., Quirk, S., & Zegarra, J. H. (1998). The relationship of neo-pi performance to coping styles, patterns of use and triggers for use among substance abusers. *Addictive Behaviors, 23*(4), 497–507.
- Miller, J. D., Lynam, D. R., Widiger, T. A., & Leukefeld, C. (2001). Personality disorders as extreme variants of common personality dimensions: can the Five-Factor Model adequately represent psychopathy? *Journal of Personality, 69*(2), 253–76.
- Svetska zdravstvena organizacija (1998). *MKB 10 – klasifikacija mentalnih poremećaja i poremećaja ponašanja – dijagnostički kriterijumi za istraživanje*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Narayan, R., Shams, G. K., Jain, R., & Gupta, B. S. (1997). Personality characteristics of persons addicted to heroin. *The Journal of Psychology, 131*(1), 125–127.
- Novović, Z., Smederevac, S. i Biro, M. (2009). Procena psihopatske devijacije. U M. Biro, S. Smederevac i Z. Novović (Ur.), *Procena psiholoških i psihopatoloških fenomena* (str. 73–89). Beograd: Centar za pimenjenu psihologiju.
- Petrović, S. (1988). *Ličnost narkomana*. Gornji Milanovac: Dečje novine.
- Petrović, S. (1989). *Droga i ljudsko ponašanje*. Gornji Milanovac: Dečje novine.

- Pouyamanesh, J. (2011). Comparison of Personality Characters of Individuals with Substance Abusing and Individuals without Substance Abusing. *American Journal of Scientific Research*, 32, 51–57.
- Robins, L. N., Helzer, J. E., Weissman, M. M., Orvaschel, H., Greenberg, E., Burke, Jr. J. D., & Regier, D. A. (1984). Lifetime prevalence of specific psychiatric disorders in three sites. *Archives of General Psychiatry*, 41, 949–958.
- Savage, P. P. E., & Marchington, T. D. (1977). Common personality characteristics of male drug abusers in New Zealand. *British Journal of Addiction*, 72, 349–356.
- Smederevac, S., Mitrović, D. i Čolović, P. (2007). Struktura leksičkih opisa ličnosti u srpskom jeziku. *Psihologija*, 40(4), 485–508.
- Smederevac, S., Mitrović, D. i Čolović, P. (2010). *Velikih pet plus dva – primena i interpretacija*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Smith, S. S., & Newman, J. P. (1990). Alcohol and Drug Abuse-dependence disorders in psychopathic and nonpsychopathic criminal offenders. *Journal of Abnormal Psychology*, 99(4), 430–440.
- Sutker, P. B. (1971). Personality differences and sociopathy in heroin addicts and nonaddict prisoners. *Journal of Abnormal Psychology*, 78(3), 247–251.
- Taylor, J., & Lang, A. R. (2006). Psychopathy and Substance Use Disorders. In C. J. Patrick (Ed.), *Handbook of Psychopathy* (pp. 495–511). New York: The Guilford Press.
- UNODC, United Nations Office on Drugs and Crime. (2012). *World Drug Report 2012*. Retrieved September 28, 2012 from: <http://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/WDR-2012.html>
- Vučković, N. (2006). Narkomanije. U A. Knežević (Ur.), *Psihijatrija – udžbenik za studente medicine i psihologije* (str. 133–149). Novi Sad: Medicinski fakultet.
- Zuckerman, M. (1979). *Sensation seeking: Beyond the optimal level of arousal*. New York: John Wiley.
- Zuckerman, M., & Kuhlman, D. M. (2000). Personality and risk taking. *Journal of Personality*, 68(6), 999–1029.

Andrea Dujmović and Petar Čolović

Department of
Psychology,
Faculty of Philosophy,
University of Novi Sad

PSYCHOPATHY AND PERSONALITY TRAITS OF HEROIN ADDICTS IN TREATMENT AND GENERAL POPULATION

The main objectives of this study were to determine: a) whether scores on the dimensions of psychopathy may serve as valid criteria for typology of both heroin addicts in treatment and general population; b) distribution of heroin addicts according to the clusters formed based on the psychopathy scores; and c) personality trait differences between obtained clusters. A sample of 180 respondents (90 heroin addicts in treatment and 90 nonaddicts, age 21-43 years) completed the Psychopathy Assessment Questionnaire (PAQ) and the Big Five Plus Two (BF+2). To estimate the number of clusters in the area measuring psychopathy, we used Ward's hierarchical cluster analysis and non-hierarchical k-means analysis. Four cluster solution proved to be optimal. Clusters are interpreted using multivariate analysis of variance. Results show that there are statistically significant differences between the clusters in terms of the factor scores on all dimensions of the PAQ questionnaire. The four clusters were designated as "psychopaths", "sensation seekers", "hyperadapted", and "adapted insensitive". The largest number of heroin addicts was found in the "psychopaths" and "sensation seekers" clusters, while most of the nonaddicts fell into the "hyperadapted" and "adapted insensitive" clusters. Regarding personality traits, multivariate analysis of variance results show that there are statistically significant differences between the clusters in terms of the factor scores on the dimensions of the questionnaire BF+2, except for Openness to experience and Positive valence.

Keywords: heroin addicts, psychopathy, personality traits, cluster analysis